

Barroc i negre

Bellow i la bona salut de la literatura nord-americana

Saul Bellow. *El llegat de Humboldt*. Trad. de Jordi Arbonès. Ed. 62 i La Caixa. Les millors obres de la literatura universal. Segle XX. Barcelona 1990.

XII

Joan Triadú

Si en alguna banda, entre les més avinents, la salut de la novel·la sembla de primera i la seva supervivència assegurada per un quant temps, és a la literatura nord-americana. No cal dir noms, però hi ha un nombre força confortable d'autors en plena producció, que en donen fe. La novel·la, d'altra banda, s'hi manté amb el prestigi d'un fet social, propici al reconeixement públic, el literari, per descomptat, però també l'acadèmic i fins i tot el polític. Talment com a Europa, quan s'honora i s'aprofita un poeta —sobretot a Anglaterra—. El fet és que la novel·la no ha perdut la confiança en ella mateixa i que de la generació perduda ençà ha fet més aviat un retorn als orígens, per a inspirar-se en Washington Irving, en Hawthorne, en Mark Twain i en el mestratge dels poetes: Poe, Whitman. Sense oblidar tampoc ni les obres menors de Melville. Entre la crisi del 29 i el desengany de la victòria de la II Guerra Mundial, passen vint anys en què la novel·la dels nous autors posa les bases del seu paper en l'afrontament, per a la societat americana, d'una llarga crisi. A poc a poc, la novel·la reprenéu el to d'una posició independent, basada en l'autocrítica, forjada amb materials èpics i dotada d'una cultura sense esnobismes.

Potser aquesta impressió, renovada, de robustesa de la novel·la nord-americana segueix massa de prop la lectura de l'esplèndida novel·la de Saul Bellow *El llegat de Humboldt*, obra que data, però, de prop de vint anys endarrere (si hi comptem els anys destinats, pel cap baix, a elaborar-la). Novel·la crítica i còmica, *El llegat de Humboldt* és un al·legat moral i pseudo-religiós en defensa pròpia i, al capdavant, de la condició de l'escriptor. Comparable per l'extensió i per la significació als temps respectius, amb *Els nus i els morts* de Mailer, aquesta densa narració de 440 pàgines es podia prendre i de fet fou presa com un immens alliberament dels igualment immensos tòpics

socials i ideològics als quals s'aferrava la producció novel·lística del temps, servida i ajudada per l'aliança, sovint impia, de novel·la i cinema. El risc, sepre imminent a la narrativa fluent i de gran alenada, de passar d'un tòpic a un altre tòpic, Bellow no l'evita del tot; però gairebé no se li'n pot fer retret, amb vista a les qualitats que té, d'altra mena, començant per la qualitat més característica de la millor novel·la nord-americana (i de tota novel·la que es vol fer llegir com als bons temps): la sinceritat, aquella alternança de vehemència verbal i d'acció pura perfectament conjuntades, per a la realització efectiva d'un projecte superior, en el qual l'autor creu per damunt de tot.

Així, Citrine, el narrador-protagonista-autor d'*El llegat de Humboldt*, no s'està de fer declaracions com la que segueix, més o menys relacionades amb Humboldt, el seu llast moral, i del tot relacionables amb les doctrines de Rudolf Steiner: "En aquest moment he de dir, gairebé en forma de declaració, sense cap argument, que no crec pas que amb el meu naixement comencés la meua primera existència. Ni la de Humboldt. Ni la de ningú. Sobre una base estètica, si no en cap altra, no puc acceptar la manera de veure la mort que adopta la majoria de la gent, i que jo mateix havia adoptat durant bona part de la meua vida; sobre una base estètica, doncs, em veig obligat a negar que una cosa tan extraordinària com que l'ànima humana pugui simplement desaparèixer per sempre" (p.143). De disquisicions semblants, insistents, la novel·la n'és plena; poden ser declaracions, mentre el narrador medita sobre Humboldt, o bé diàlegs sobre la qüestió amb els personatges, les dones més que els homes, que se l'escolten. De vegades, però, la qüestió deriva cap a tarannàs menys seriosos o decididament còmics fins a la farsa, situació en la qual augmenten a l'acte la credibilitat i la qualitat de la novel·la. La seriositat i encara menys la solemnitat, no convenen gaire a la base estètica —amb mots d'ell mateix—, de Saul Bellow, perquè és evident, de cap a cap d'*El llegat de Humboldt*, que la sàtira és el seu fort, com s'esdevé a la major part de la seva producció anterior. L'humor

EUROPA PRESS

L'escriptor Saul Bellow utilitza un tipus d'humor negre i barroc en aquesta novel·la

que li escau més i en el qual excel·leix és l'humor negre, malgrat que en faci ús com de passada, com si no li vingués d'aquí, o precisament per això. Sobretot quan l'humor enllaça, a mans sempre de Citrine, amb les meditacions transcendents. "El pare de George era una persona senzilla i modesta. Tot el que desitjava era viure eternament", llegim (p. 192), poc abans que aquest home "modest" faci una coneixença inesperada, en uns banys de vapor: un venedor de criptes i mausoleus, el qual fent l'article a fons utilitza en arguments basats en "la mica de dignitat que es mereix la mort" i en "el dret a reposar ben estirat", amb intimidacions implícites "devastadores" per a l'interlocutor i al capdavant per al mateix Citrine, el qual més influït, sobre aquest tema, per Edgar Poe que per Rudolf Steiner, es posava frenètic només de pensar en taüts i ni tan sols assistia als enterraments. La funció d'un passatge com aquest, un entre molts, escampats per la novel·la, és de fer passar el tema de la mort per l'adreçador implacable del sarcasme.

Llavors el tòpic s'esfuma o si de cas la seva presència, incompatible amb una novel·la de qualitat, va a

compte del protagonista-narrador; però no de l'autor, que quan vol es desentén del seu Citrine. Jordi Arbonès fa observar a la presentació, molt documentada i il·lustrativa, que "Citrine sembla sumit en un son semblant al de Rip van Winkle" i que "en aquest son perd cada vegada més el contacte amb la realitat que hauria d'alimentar la seva obra", dites que no poden ser més exactes; perquè tot l'afany, mal portat, de Charlie Citrine de trobar la veritable llibertat més enllà d'aquest món i en l'antroposofia de Steiner, etc té el seu origen en l'esgotament a què ha arribat de les seves facultats creadores. Com el seu admirat i alhora detestable Humboldt, es veu venir el fracàs, perquè el fracàs forma part de la condició de l'escriptor, mentre se li escolta la capacitat moral de reaccionar, tot evitant, però —escrivint, xerrant (la novel·la és una inacabable, divertida i excèntrica xerrameca), cercant qui sap quin Godot— la follia de Humboldt i la seva mort, o el suïcidi, com l'amic de Bellow en la vida real, John Berryman. Jordi Arbonès, autor expert en un excel·lent català català (ara ja hem de parlar així) d'aquesta esplèndida traducció d'*El llegat de*

Humboldt, certifica l'interès de la crítica per l'obra de Bellow i en dona una notícia prou detallada i de primera mà a l'esmentada presentació; no cal, doncs, insistir-hi.

Hi afegiria, potser, agafant-me, posem per cas, en una frase de les "confessions" de Citrine, quan diu que a la meitat de la seva vida ("confortablement ajaçat en un sofà, amb mitjons de caixmir"), li tocava pensar dues coses: què calia fer en aquesta època, respecte al talent i com impedir "la lepra de les ànimes". El mateix enunciat, ben bé terrible, d'aquesta darrera frase m'ha fet associar Citrine, personatge autobiogràfic de ficció, amb Céline, autor de ficció autobiogràfica quant a "l'ànima". Però el viatge de l'americà (Premi Nobel, premi Pulitzer, etc) a la fi de la nit és més controlat, menys genial; els seus tocs obscurs de misèria carnal són més freds i la seva cultura alliberada del tot de feixismes i de marxismes. La moral barroca de Bellow i el seu desengany tenen sortida de la nit de Citrine. "Ara hem d'escoltar" —diu (p. 446)—, "en secret el so de la veritat que Déu ha posat dintre nostre". ■